

IMPORTANȚA JOCURILOR DE CREAȚIE ÎN DEZVOLTAREA PSIHICĂ A PREȘCOLARULUI ȘI A ȘCOLARULUI MIC

GABRIELA FLORENȚA POPESCU

The Importance of Creative Games in the Psychic Development of Preschoolers and Little Schoolchildren. Creativity – a complex dimension of personality – has a special importance to individual development. It is possible to educate it through the intervention of several factors, including social factors, a category that includes socio-economic and educational influences. In this article we focused on educational influences, mainly on creative games and how they contribute to the transition from potential to manifest creativity. As is the case with other educational games, creative games necessitate the observance of certain methodological requirements. The effects these games have on the mental development of the young schoolchild and preschooler are manifested on different levels: cognitive, emotional, relational, and social. Given the multitude of effects, pedagogy and psychology experts speak of the need of association between creativity and education for change.

Keywords: creative games, creative potential, educational conditions, flexibility, fluidity, originality, sensitivity to problems, education for change

1. Importanța factorilor sociali în dezvoltarea potențialului creator al preșcolarilor și școlărilor mici

Potențialul creator al fiecărui copil este influențat de un ansamblu de factori, de natură biologică, psihologică sau socială. Factorii sociali au un loc aparte în ansamblul factorilor care contribuie la transformarea creativității din potențial în comportament, proces sau produs manifest. În această categorie putem include doi factori, cu importanță deosebită amintiți în literatura de specialitate, și anume, condițiile socio-economice și culturale și condițiile educative (A. Munteanu, 1994)

Când vorbim de *condițiile socio-economice și culturale* ne referim la influența exercitată asupra copilului de epoca, clasa, familia, grupurile cu care vine în contact și din care face parte. Mai concret, ne putem raporta la ansamblul particularităților ambientale, materiale și psihosociale, ce pot influența dezvoltarea potențialului creator individual. În studiile orientate asupra psihologiei personalității, s-a constatat că factorul dotării ereditare nu este unul care poate diferenția distribuția persoanelor cu nivel superior al creativității, din perspectiva potențialului, diferențele fiind observate la nivelul condițiilor socio-educative, prin intermediul cărora poate fi valorificat potențialul.

Aceeași direcție de analiză, a relației dintre societate și individ, este urmată și de J. Piaget, care sublinia că dezvoltarea intelectuală este condiționată de interacțiunile colective care, la rândul lor, sunt influențate de societatea în ansamblu (J. Piaget, 1965).

Un copil poate fi influențat în sens pozitiv, în direcția dezvoltării potențialului creator, atunci când la nivel socio-economic și cultural se asigură condiții din următoarele categorii (A. Munteanu, 1994): condiții socio-economice medii; un grad ridicat de aspirație și de cultură al grupului din care face parte, membrii grupului având efect modelator; existența unor relații de tip democratic, deschise, flexibile; prezența libertății și securității psihologice.

În privința *condițiilor educative*, studiile de specialitate iau în considerare influențele exercitate de familie și grădiniță/școală, în direcția stimulării potențialului creator.

Familia își poate lăsa amprenta asupra potențialului creator atunci când sunt vizate următoarele direcții: formarea unor dimensiuni de personalitate, asigurarea unui fond cultural adecvat, încurajarea unor aptitudini și atitudini care țin de formarea și afirmarea creativității.

Subliniind importanța unor evenimente biografice pentru dezvoltarea potențialului creator, la copii, G. Davis a constatat că existența unui tovarăș de joacă imaginar în copilărie sau interpretarea unor roluri în piese de teatru, pot avea valoare predictivă (G. Davis, 1971). Astfel, este subliniată relația existentă între creativitate și acești predictori, pe care îi putem considera ca fiind asociați cu jocurile de creație.

În viziunea Ancăi Munteanu, un climat creativ poate fi asigurat de familie dacă va respecta următoarele principii (A. Munteanu, 1994): condiții socio-economice de nivel mediu; nivel cel puțin mediu al fondului cultural al membrilor familiei; integrarea copilului într-o instituție preșcolară, care să asigure completarea fondului educațional oferit de familie; relațiile din familie să fie de tip democratic, generatoare a unei atmosfere de calm, toleranță; stimularea de timpuriu a inițiativei și independenței intelectuale și de acțiune a copilului; încurajarea dorinței de comunicare de a pune întrebări a copilului; încurajarea și stimularea capacității copilului de a-și asuma riscuri.

Alături de familie, se vorbește și de importanța școlii, ca pol important în asigurarea unui potențial creator optim pentru copii. Astfel, printre condițiile pe care le pot asigura cadrele didactice, indiferent de nivel, amintim: asigurarea unui proces instructiv-educativ interactiv; includerea unor strategii creative și promovarea unor metode adecvate acestei direcții (de exemplu: învățământul prin descoperire, prin care elevul descoperă informațiile prin eforturi proprii, prin formarea unei anumite scheme cognitive; metoda descoperirii dirijate, organizarea unor perioade de suspendare a notării elevilor în cadrul orelor de curs) (A. Munteanu, 1994).

Atât prin intermediul părinților, cât și prin intermediul cadrelor didactice, creativitatea copiilor este stimulată, în sensul orientării spre astfel de demersuri, dar și în sensul susținerii unui efort corespunzător, prin formarea motivației intrinseci. Astfel, T. Amabile aprecia că dincolo de modelele creative de gândire, susținerea motivației intrinseci este calea cea mai sigură prin care profesorii pot încuraja creativitatea (T. Amabile, 1997).

Plecând de la premisa complexității creativității, ca dimensiune ce implică numeroase categorii de factori (cognitivi, motivaționali, afectivi) și care poate valoriza performanțele individuale, M.D. Bocoș a realizat un inventar al celor mai relevante intervenții psihopedagogice, prin care se poate susține stimularea creativității (M.D. Bocoș, 2013): - crearea, la clasă, a unei atmosfere pozitive, permissive, deschise spre inovație; stimularea gândirii divergente, a exprimării active, inovatoare; - adoptarea unei atitudini obiective în privința exprimării opiniilor personale; - încurajarea reflecției personale a elevilor, în plan cognitiv și metacognitiv, în cadrul activităților individuale sau de grup; - încurajarea elevilor să adreseze celorlalți întrebări și să-și antreneze și capacitatea de autointerogare, ceea ce la va folosi în demersurile de cunoaștere, de creație, de introspecție, de formulare a întrebărilor; - antrenarea elevilor în exerciții stimulante pentru creativitate (rescrierea unui text, schimbarea începutului sau sfârșitului unei povești, combinarea unor povești, ilustrarea, prin desene, a unor povești, completarea unor lacune, asocierea unor metafore, realizarea unor desene, poezii, realizarea unor produse creative, de natură materială sau spirituală); - încurajarea elevilor să formuleze probleme, să problematizeze și să identifice soluțiile prin mai multe modalități, să ajungă la descoperiri; - implicarea elevilor în activitățile de evaluare, autoevaluare și interevaluare; - oferirea de întăriri pozitive pentru ideile, acțiunile și demersurile originale, inovatoare, creative.

Pornind de la acest ansamblu, al factorilor socio-educăționali, se conturează și direcția structurării intervențiilor instructiv-educative, în cadrul cărora se folosesc, cu succes pentru stimularea potențialului creator, jocurile de creație.

2. Jocurile de creație – exigențe psihopedagogice

Jocul este o activitate dominantă în copilărie, fiind principala modalitate de organizare a demersurilor instructiv-educative în preșcolaritate și cu importanță deosebită și la nivelul școlarității mici. Acest lucru este posibil, având în vedere un principiu esențial al didacticii, și anume, adaptarea activităților pedagogice la particularitățile pe care le prezintă dezvoltarea copiilor.

Principalele avantaje ale activităților ludice au fost subliniate de numeroase studii de psihopedagogie, avantaje care se referă la diferite dimensiuni psihice: formarea identității personale; antrenarea abilității de rezolvare a problemelor și a flexibilității, ca abilitate esențială a creativității și adaptabilității; antrenarea exprimării prin simboluri (care pregătește drumul spre capacitatea de abstractizare); dezvoltarea abilității de comunicare verbală și nonverbală; educarea atenției concentrate și distributive; operarea cu reprezentări; antrenarea empatiei; stimularea asertivității; consolidarea voinței prin respectarea regulilor jocurilor și finalizarea acestora.

În cadrul numeroaselor clasificări, pornind de la rolul formativ al jocului, complexitatea acestuia, numărul participanților, activitățile antrenate, au fost descrise jocurile de creație, care presupun fie produse în care se folosesc materiale și obiecte, fie cele care presupun elaborarea unor roluri pe teme diferite (inspirate din viața reală sau din cea imaginară, a poveștilor). Dimensiunile psihice care pot fi stimulate prin intermediul acestor jocuri sunt următoarele: gândirea, limbajul, voința, afectivitatea și

evident, creativitatea. De asemenea, putem vorbi și de finalități legate de socializarea copiilor, în sensul că prin intermediul acestor jocuri poate fi antrenată asertivitatea și poate fi antrenată socializarea.

În perioada preșcolară, intervenția educatoarei în cadrul jocurilor de creație poate fi descrisă în mod diferențiat, în funcție de vârstă: la 3-4 ani se poate vorbi de o intervenție mai activă a acesteia, în comparație cu vârsta de 5 – 6 ani, deoarece copiii prezintă un nivel superior de dezvoltare a gândirii divergente, precum și a limbajului și astfel, pot participa activ la derularea acțiunii jocului.

Jocurile de creație implică și dezvoltarea unei dimensiuni de personalitate foarte importantă în integrarea socială, și anume empatia, ca abilitate de transpunere pe plan afectiv și cognitiv în sistemul de referință al celuilalt. De exemplu, interpretarea unui personaj îi permite copilului exprimarea și exersarea dimensiunii afective, dar și a celei cognitive, având în vedere că rolul presupune raportarea la acestea. De asemenea, transpunerea în diferite roluri îi permite copilului să-și formeze și trăsăturile caracteriale, cum ar fi bunătatea, altruismul, perseverența, trăsături pe care le va exersa ulterior în viața reală, în diferite grupuri sociale în care va intra.

Nu doar jocurile de interpretare sunt un stimulent pentru dezvoltarea psihică a copilului, ci și cele de construire a unor obiecte. Aceste activități, desfășurate în grădiniță, școală sau acasă îi oferă copilului oportunitatea de a-și dezvolta sistemul cognitiv, întrucât prin comparații între obiecte sau elemente, din perspectiva formei, culorii, volumului se dezvoltă atenția, memoria, gândirea, imaginația, limbajul.

Jocurile de creație sunt modalități importante de dezvoltare a școlărilor mici, la nivelul diferitelor procese psihice. Astfel, în lucrările de specialitate sunt evidențiate următoarele efecte ale desfășurării acestor jocuri: *memorarea și reproducerea voluntară* se realizează mai ușor în condiții de joc (de exemplu, reproducerea unor stimuli, cum ar fi cuvintele); dezvoltarea *limbajului* (însușirea unor concepte noi, a cunoștințelor, dezvoltarea vocabularului prin intermediul sarcinilor din cadrul jocurilor); *dezvoltarea limbajului contextual și formarea unui limbaj expresiv* (prin intermediul discuțiilor asupra propriilor roluri sau ale altora și prin coordonarea cu acțiunile celorlalți participanți la joc).

Măsura în care jocurile de creație își vor îndeplini scopurile ține, printre alte exigențe, și de *pregătirea* acestora ceea ce presupune familiarizarea copiilor cu situații de viață adecvate jocurilor respective și implicarea, însușirea și consolidarea cunoștințelor prespuse de acestea. De asemenea, această pregătire implică și verificarea cunoștințelor, eventual precizarea și consolidarea lor, în legătură cu dimensiuni, culori, forme, cunoștințe legate în mod corect de cuvintele pe care le vor folosi în cadrul jocurilor.

Principalul avantaj al învățării prin intermediul jocurilor didactice este acela că elevii sunt implicați în mod activ și interactiv în procesul de asimilare a noului, presupunând o îmbinare a elementelor formative cu cele distractive, ludice. Numeroasele studii de psihologie și pedagogie au evidențiat influența pozitivă a jocului atât asupra scopurilor didactice, cât și asupra dezvoltării psihice a copiilor.

Încercând o sinteză a argumentelor ce susțin caracterul activ al învățării bazate pe jocuri didactice, M.D. Bocoș a evidențiat următoarele direcții (2013): - sarcinile didactice prezentate sub formă de joc sunt stimulative pentru copil la nivel psihomotor, cognitiv, afectiv, volitiv și motivațional; - sunt atractive pentru copii, facilitând accesibilitatea conținuturilor noi; - având la bază strategii de tip euristic, pot fi considerate ca fiind forme ale învățării prin descoperire; - contribuie la formarea unor deprinderi de activitate independentă. Jocul de creație, ca tip de joc didactic esențial pentru dezvoltarea preșcolarilor, se înscrie, cu siguranță în această categorie a activităților cu caracter activ și interactiv. Participarea preșcolarilor la aceste activități se realizează cu plăcere, cu implicare, asigurând astfel, motivarea de tip intrinsec, ca dimensiune importantă a stimulării creativității de la nivel individual. De asemenea, încurajarea învățării prin descoperire este o direcție educativă prin care se asigură stimularea creativității copiilor. De asemenea, implicarea școlărilor mici în cadrul activităților ludice permite relaxarea după activități mai solicitante, participarea cu plăcere și includerea unor variații în program.

Prin intermediul jocurilor de creație, care presupun antrenarea unor abilități importante a creativității, și anume flexibilitatea, fluiditatea, originalitatea și elaborarea, cadrul didactic poate valorifica numeroase dimensiuni de personalitate ale copilului. De asemenea, prin antrenarea acestora chiar în conceperea jocurilor, copiii își pot consolida încrederea în forțele proprii, prin valorizarea propriilor contribuții.

Chiar dacă jocurile didactice, în general și cele de creație, în special, permit o flexibilitate metodologică, se impune respectarea elementelor caracteristice (surpriza, ghicirea, întrecerea, aplauzele), precum și programarea clară a activității și a obiectivelor propuse. Ca orice metodă instructiv-educativă, jocul didactic trebuie să se constituie în activități care contribuie la dobândirea de cunoștințe, competențe și formarea de abilități.

Deși au o formă specifică de organizare, care implică o oarecare flexibilitate metodologică, jocurile didactice presupun câteva etape fundamentale, la care să se raporteze cadrul didactic: pregătirea jocului și a materialului necesar desfășurării lui, pregătirea grupei pentru joc, desfășurarea jocului (anunțarea titlului, explicarea regulilor jocului, executarea jocului, încheierea jocului, concluzii și evaluări) (M.D. Bocoș, 2013).

3. Rolul jocurilor de creație în dezvoltarea psihică a copiilor

În literatura de specialitate se apreciază că stimularea creativității individuale este în strânsă relație cu demersurile pedagogice interactive. Astfel, pornind de la solicitările specifice jocurilor de creație, prin care sunt stimulate potențele creative ale fiecărui copil, se apreciază că acestea se regăsesc, sunt valorizate, mai ales în demersurile educaționale active și interactive.

Creativitatea, ca fenomen complex, ce poate fi abordat ca potențialitate general umană, ca dimensiune complexă de personalitate, ca produs, ca proces, presupune o abordare interdisciplinară. Astfel, M.D. Bocoș subliniază ideea că educația viitorului va fi o educație de tip creativ-cognitiv și învățarea va avea un caracter interactiv-creativ,

acesta fiind argumentul pentru studierea intensivă a strategiilor didactice de dezvoltare a creativității în grădiniță și școală (M.D. Bocoș, 2013).

Se cunoaște și este acceptată ideea educabilității creativității, a disponibilității existente la fiecare individ către demersurile creative, a importanței recompensei și a întăririlor pentru dezvoltarea acestui potențial, subliniate prima dată de către reprezentanții behaviorismului, precum și a transferului care se poate produce de la un domeniu de activitate la altul. Astfel, sunt foarte importante două instituții principale în educarea creativității copilului, familia și școala (grădinița). Acestea pot încuraja manifestările creative sau trecerea de la potențial la comportament direct observabil, prin întărirea, recompensarea acestora, asigurând astfel, posibilitatea transferului de la un domeniu la altul, adică antrenarea creativității la o materie, poate asigura manifestarea acesteia și la alte materii. Cadrele didactice vor putea observa cum, dincolo de identificarea aptitudinilor speciale într-un anumit domeniu, susținerea unor manifestări de tip creativ la anumite activități, se poate consitui în premisă a manifestărilor și în alte domenii.

În orientările și reglementările contemporane din educație se urmărește un principiu important în educație, și anume: exersarea inițiativelor creative implică susținerea demersurilor cognitive și metacognitive, parcurgerea proceselor de învățare și formare (M.D. Bocoș, 2013).

Gândirea critică, foarte importantă în educație, prezintă următoarele caracteristici: activism, reflexivitate, evaluare critică, abordare inovativă, inventivă. Acest tip de gândire se poate consitui în strategie de formare a cunoașterii științifice, declarative, procedurale și strategice, prin următoarele tipuri de demersuri (M.D. Bocoș, 2013): - reflecții sistematice, critice și constructive, autoanalize, autochestionări, interogații retrospective și prospective; - raportarea la achizițiile disciplinare și longitudinale/transversale, raportarea la propriile experiențe cognitive și metacognitive; - încurajarea cercetărilor, problematizărilor și descoperirilor; - frecvența operare de tip divergent, care presupune transformare, restructurare, recombinație, reorganizarea dimensiunilor cognitive și metacognitive; - elaborarea unor produse noi, originale.

Aceste demersuri pedagogice sunt menite a pune bazele formării gândirii de tip divergent, creator, în rândul elevilor, întrucât pun accentul pe învățământul prin descoperire, de tip euristic (M.D. Bocoș, 2013). După cum se poate observa, intervențiile educaționale menționate mai sus, se referă la câteva planuri importante atât în pedagogie, cât și în psihologia creativității: folosirea achizițiilor, evaluarea acestora în mod critic, încurajarea descoperirilor, a interogărilor, antrenarea gândirii de tip divergent, elaborarea produselor creativității, ca etapă finală a demersului creator.

M.D. Bocoș a realizat un inventar al acelor comportamente menite să dezvolte creativitatea individuală și de grup, ceea ce duce, în mod implicit, la dezvoltarea gândirii și comportamentelor creative, inventar din care menționăm următoarele dimensiuni (M.D. Bocoș, 2013): - implicare activă, interactivă și creativă în procesul de învățare; - spirit de observație bine dezvoltat, precum și atitudini cum ar fi: inițiativa și independența; - atitudine exploratorie și capacitatea de a identifica soluții originale

pentru anumite probleme; - dezvoltarea și valorificarea imaginației constructive; - flexibilitate în abordarea diferitelor puncte de vedere; - realizarea de cercetări, descoperiri, studii de caz; - stimă de sine înaltă (ceea ce îl ajută să susțină efortul cognitiv, din perspectiva aspectelor motivaționale); - tendința spre nonconformism; - asumarea de riscuri în procesul de învățare; - toleranță în fața ambiguității și a eșecurilor; - asumarea procesului de identificare a soluțiilor noi, reușind să anticipeze un plan în acest sens; - contribuție activă la atingerea obiectivelor educaționale; - produsele activității sale prezintă coerență, dar și unicitate și originalitate.

După cum se poate observa, din acest tablou al trăsăturilor specifice copilului creativ, M.D. Bocoș a surprins mai multe dimensiuni ale personalității individuale, la care ne putem raporta din perspectiva dezvoltării creativității, fapt ce demonstrează, încă o dată, complexitatea fenomenului creativității. Astfel, planurile la care se oprește autoarea sunt următoarele: procesele cognitive (gândirea, imaginația) și dimensiunile afectiv-motivaționale, cu importanță pentru susținerea efortului cognitiv. În mod clar, toate aceste dimensiuni se pot concretiza și valorifica atât la nivel individual, cât și de grup, cele două forme ale creativității neputând fi separate, în mod artificial, ci fiind într-o relație de interdependență, întrucât creativitatea grupului este o rezultată a creativității manifestate la nivelul fiecărui membru, iar creativitatea individuală poartă amprenta creativității conturate la nivelul grupului.

Rolul deosebit jucat de structurile cognitive pentru dezvoltarea potențialului creator este subliniat astfel (M.D. Bocoș, 2013): dacă structurile cognitive sunt bine organizate, complexe și prezintă flexibilitate, atunci cunoașterea și creația se vor desfășura la nivel superior; dacă structurile cognitive sunt simple, inflexibile sau incomplete, atunci demersurile de cunoaștere și creativitate vor fi ineficiente și neproductive. Iată de ce, demersurile educaționale trebuie să fie concentrate, în primul rând, asupra dezvoltării proceselor cognitive, care să asigure calea spre dezvoltarea creativității. În acest context, jocurile de creație, ca instrumente de bază în procesul instructiv-educativ, sunt o pârghie importantă prin care se poate realiza o conexiune optimă între cogniție și creativitate.

Specialiștii în pedagogie consideră spiritul creativ ca fiind o competență unică, transversală, care poate fi realizată longitudinal, în cadrul disciplinelor de studiu și al strategiilor instructiv-educative. Formarea "spiritului creativ" se realizează prin consolidarea unor abilități educaționale, ce pot fi încadrate în următoarele categorii și componentele corespunzătoare (Amegan, 1993): abilități intelectuale asociate divergenței (fluiditatea, flexibilitatea, originalitatea, elaborarea), abilități asociate cogniției (sensibilitatea față de probleme), abilități legate de convergență (redefinirea), abilități legate de evaluare (raționarea logică, încercări și erori). Toate aceste abilități intelectuale pot fi valorificate în actul instructiv-educativ, în mod concret, prin următoarele operații cognitive: - *fluiditatea*: producție divergentă de idei, unități, relații, sisteme; - *flexibilitatea*: producție de clase și transformări; - *originalitatea*: producție divergentă de transformări; - *elaborarea*: producție de implicații; - *sensibilitatea față de probleme*: cunoaștere, căutare, descoperire de implicații; - *redefinirea*: realizarea de transformări convergente; - *raționarea logică*: realizarea de evaluări.

Încercând să realizăm o corespondență între studiile de pedagogie și cele de psihologia creativității, observăm că dimensiunile cognitive amintite mai sus, cu importanță în dezvoltarea spiritului critic, corespund cu abilitățile menționate în modelul tridimensional al intelectului, model prezentat de J.P. Guilford (1967). În acest model, cu importanță în diagnoza și stimularea creativității, se încearcă o descriere a componentelor gândirii divergente, descrisă ca dimensiune ce face parte din categoria operațiilor gândirii, alături de conținuturi și produse. Astfel, observăm cum studiile din domeniul psihologiei creativității sau cele din psihologia personalității au permis extinderea la domeniul educațional, printr-o abordare interdisciplinară, prin care să fie identificate resurse educaționale, instructiv-educative, de stimulare a creativității la nivel individual, încă de la cele mai fragede vârste.

Aderând la aceeași idee, a relației dintre creativitate și strategiile active și interactive de educație, Venera-Mihaela Cojocariu vorbește de o relație directă între creativitate și educația pentru schimbare. Astfel, autoarea apreciază că eforturile educative ar trebui să fie orientate în direcția formării unor operații, procese, deprinderi, a antrenării gândirii divergente și a imaginației, a stimulării învățării creative, care să permită formarea unei achiziții funcționale fundamentale, și anume – deprinderea de a fi creativ. La nivel individual, efectul acestor demersuri ar fi formarea personalității proactive, cu capacitatea de a proiecta, de a anticipa și rezolva diverse probleme, care au ca resorturi interioare de susținere inițiativa personală și încrederea în forțele proprii (V.M. Cojocariu, 2003).

Pomind de la Guilford, care sublinia importanța creativității în educație, V.M. Cojocariu aprecia că această principiu poate fi înțeles din trei perspective: potențialul creativ, demersul formativ, rezultatul obținut sau formarea unei trăsături definitorii a personalității proactive, autonome și responsabile (V.M. Cojocariu, 2003). În privința primei perspective, a importanței *potențialului creativ*, se pleacă de la ideea că relația dintre creativitatea potențială și cea manifestă este influențată de factorii socio-educationali. Acest argument accentuează ideea educabilității creativității și a importanței pe care demersurile educative o pot avea asupra valorificării resurselor individuale, idee pe care am dezvoltat-o mai sus.

Demersurile formative orientate în direcția stimulării creativității au fost susținute de numeroasele studii din psihologia creativității, care s-au oprit asupra următoarele teme ce s-au constituit în argumente: considerarea creativității ca fiind potențialitate general-umană și nu doar o caracteristică a unor elite, relevarea importanței factorilor creativității, dezvoltarea și aplicarea cu succes a unor metode de stimulare, antrenare a creativității, elaborarea unor mijloace psihometrice de evaluare a creativității și a diferiților factori ai acesteia. Toate acestea au constituit motive suficiente de puternice care să susțină demersurile de stimulare a creativității, prin care să se intervină în sensul transformării creativității potențiale în cea manifestă, precum și a importanței pe care aceste demersuri o au atunci când sunt organizate încă din copilărie, astfel încât să-i permită viitorului adult manifestarea acestor dispoziții. Se apreciază că intervențiile au un efect mai mare atunci când sunt structurate cât mai devreme deoarece copiii sunt curioși, dornici să exploreze, să descopere, să respecte

mai puțin regulile și să elaboreze lucrări originale, toate acestea constituind un teren favorabil dezvoltării creativității (E. Landau, 1979).

Ceea de a treia perspectivă, cea a *personalității autonome și creative*, este de fapt, o continuare firească a celorlalte două, cu efecte importante la nivel individual, dar și social. Astfel, individul care dispune de aceste caracteristici va reuși să-și formeze acele abilități necesare dezvoltării personale, dar și utile pentru integrarea socio-profesională superioară, fiecare individ putând să-și aducă o contribuție mai mult sau mai puțin semnificativă la dezvoltarea unui domeniu de activitate. Astfel, putem vorbi de trecerea de la creativitatea școlară la cea socială, așa cum foarte bine descria V.M. Cojocariu, acest ansamblu, în care se află în interacțiune potențialul creativ, procesul instructiv-educativ de formare și stimulare a creativității și personalitatea creatoare a individului care reușește să transforme dispozițiile în dimensiuni manifeste concrete, cu aplicabilitate practică la nivel individual sau social.

Aceeași autoare româncă, specialistă în pedagogie, vorbește de importanța considerării creativității ca fiind un nucleu al educației viitorului. Astfel, această paradigmă educațională presupune un adevărat proces cu următoarele caracteristici: *necesar, posibil, eficient, dar și dificil* (V.M. Cojocariu, 2003). În continuare, vom explica fiecare din aceste trăsături, cu implicațiile psihopedagogice corespunzătoare.

Aprecierea creativității ca nucleu al educației în viitor este un proces *necesar* întrucât, în societatea contemporană, individul se confruntă cu o varietate de probleme, obstacole, situații pentru care trebuie să identifice, uneori într-un timp scurt, soluții care să-i fie de folos propriei persoane sau grupului din care acesta face parte. Astfel, pentru a forma un adult care să facă față unor asemenea solicitări, care să fie creativ, au fost identificate următoarele niveluri la care este necesar să se intervină, structurate în sens ascendent, de la nivel individual până la nivelul general, al societății (V.M. Cojocariu, 2003):

a. formarea și perfecționarea cadrelor didactice, în sensul identificării și stimulării potențialului creator al elevilor; dezvoltarea acestor potențe este posibilă sub următoarele aspecte: ca sursă de informație, ca modalități de relaționare cu elevii, ca factor de stabilire a sarcinilor didactice, ca stabilire a modalităților de recompensare și a stilurilor de evaluare;

b. formarea copiilor, aceștia dispunând de flexibilitate și astfel, intervențiile pedagogice au un efect superior, creativitatea putând fi stimulată în mod eficient; trăsăturile specifice unei personalități creative se pot forma în măsura în care eforturile pedagogice de stimulare a creativității sunt organizate în mod sistematic, încă de la vârstele mici;

c. educarea societății ar permite o extindere a antrenării creativității la un nivel mai general, cel al persoanelor aflate în funcții de conducere, în diverse sectoare ale vieții noastre; astfel, o deschidere în vederea stimulării creativității ar asigura o continuare firească a demersurilor din nivelurile anterioare.

Se vorbește de un proces *posibil* al considerării creativității ca element central al educației viitorului, întrucât studiile de psihologie au demonstrat existența unui potențial al creativității, potențial ce poate fi valorificat prin intermediul intervențiilor de

dezvoltare, de antrenare a a celei dimensiuni complexe a personalității. Așa cum alte dimensiuni, cum ar fi limbajul, memoria pot fi dezvoltate prin intermediul strategiilor instructiv-educative, în cadrul diferitelor discipline de studiu, același lucru poate fi susținut și în privința creativității.

Acest proces este unul care s-a dovedit și se poate dovedi și în viitor, ca fiind *eficient*, dacă luăm în considerare următoarele argumente: antrenarea deprinderii de a fi creativ are ca efect antrenarea cu ușurință a operațiilor din alte categorii și astfel, creșterea eficacității la nivel individual, din perspectiva randamentului personal, în diferite direcții; această deprindere are un caracter central, existând posibilitatea de transfer în numeroase situații, discipline de studiu, domenii, în care este nevoie de abordarea diferitelor situații, probleme. De fapt, se consideră că această eficiență se datorează intersecției dintre deprinderile de gândire și muncă creativă, deprinderile specifice unui domeniu și motivația intrinsecă, toate aceste trei dimensiuni fiind la fel de importante în procesul didactic (V.M. Cojocariu, 2003).

Barierile, blocajele care pot apărea la diferite niveluri, de la cele individuale, la cele manageriale, socio-economice, sunt cauzele pentru care procesul de considerare a antrenării creativității ca dimensiune a educației viitorului să pară unul *dificil*, dar beneficiile sunt evidente, atât la nivel individual, cât și la nivel social. De aceea, fiecare cadru didactic, precum și reprezentanții instituțiilor unde pot fi luate decizii în acest sens, ar trebui să-și concentreze eforturile în direcția structurării activității didactice astfel încât, aceasta să răspundă nevoilor de antrenare a acestei dimensiuni complexe a personalității umane.

De fapt, se vorbește de un caracter universal al celor două dimensiuni, creativitate și educație pentru schimbare, în sensul existenței la nivelul fiecărui individ, dar și în sensul posibilității de dezvoltare, de valorificare. Fiind vorba de o interdependență a acestora, efectele sunt vizibile în două sensuri: interiorizarea exteriorului (asimilarea schimbării) și exteriorizarea interiorului (manifestarea schimbărilor); mai exact schimbarea se realizează, creativitatea se manifestă (V.M. Cojocariu, 2003, p.176). De fapt, legătura de condiționare reciprocă a celor două, este evidentă dacă luăm în considerare nevoia individului de adaptare permanentă, de identificare a unor soluții la situații problematice și posibilitatea de realiza aceste lucruri prin intermediul unei atitudini creative, care să presupună flexibilitate, originalitate, ca trăsături definitorii ale creativității. De aceea, se vorbește de această unitate între creativitate și educație pentru schimbare.

Cercetările realizate de V.M. Cojocariu, prin care a încercat să sintetizeze relațiile dintre cele două dimensiuni, au dus la următoarele argumente psihopedagogice: creativitatea este premisa de la care pornește educația pentru schimbare; creativitatea asigură suportul psihologic al educației pentru schimbare; este mijlocul cel mai bun de realizare a educației pentru schimbare; se poate constitui în element de validare al eficienței acesteia. În esență, este vorba de un dublu plan de acțiune, dar care asigură continuitate demersurilor educative: stimularea creativității duce la educație pentru schimbare, iar creativitatea antrenează alte demersuri creative, în continuare. (V.M. Cojocariu, 2003).

Atât în perioada grădiniței, cât și în cea a învățământului primar, educarea creativității permite valorizarea numeroaselor dimensiuni psihice ale copilului, de la cele cognitive, până la cele reglatorii. Participarea copiilor la jocurile de creație este o premisă importantă în dezvoltarea abilităților de rezolvare a problemelor, de relaționare socială, precum și de integrare în diferite grupuri. Din aceste considerente, este util să punem accentul pe existența unei relații directe între antrenarea creativității, inclusiv prin jocurile de creație, și educația pentru schimbare.

4. Concluzii

Stimularea creativității la nivel individual este un deziderat cu importante implicații la nivel social. Astfel, valorificarea unui potențial prin intermediul căruia putem să schimbăm, să inovăm, să trecem dincolo de tiparele existente, poate duce la câștiguri la nivel de grup. De aceea, educarea acestei dimensiuni complexe de personalitate la preșcolari și școlarul mic, ar trebui să fie un scop central al intervențiilor instructiv-educative. În cadrul acestor strategii educaționale, jocurile de creație, organizate conform unor exigențe metodologice riguroase, aduc un aport considerabil la dezvoltarea psihică a preșcolarului și a școlarului mic, inclusiv în direcția educației pentru schimbare.

Bibliografie

- Amabile, T. (1997). *Creativitatea ca mod de viață*. București: Editura Știință și Tehnică.
- Amegan, S. (1993). *Pour une pédagogie active et créative. 2e édition*. Quebec: Presses de l'Université du Québec.
- Bocoș, M.D. (2013). *Instruirea interactivă*. Iași: Editura Polirom.
- Cojocariu, V.M. (2003). *Educație pentru schimbare și creativitate*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Davis, G. & Scott, J. (1971). *Training Creative Thinking*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Guilford, J.P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. New York: Mc Graw-Hill Book Company.
- Landau, E. (1979). *Psihologia creativității*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Munteanu, A. (1994). *Incursiuni în creatologie*. Timișoara: Editura Augusta.
- Piaget, J. (1965). *Psihologia inteligenței*. București: Editura Științifică.